

häälekandja

3. 3904.

AR
EESTI
RAHVUS-
RAAMATUKOGU

MAAOMAVALITSUS

ENSV
Riiklik Raamatukogu

1929

Sp 1632

VII. aastakäik

~~Toimetaja
Heinrich Avikson~~

MAAOMAVALITSUS

EESTI MAAOMAVALITSUSTE LIIDU HÄALEKANDJA

10. JAANUARIL 1929. A.

Nr. 1

SEITSMES AASTAKÄIK

Väljaandja: Eesti Maaomavalitsuste Liit.

Toimetaja: H. Avikson.

Telimise hind:	Toimetus ja talitus:	Kuulutuste hind:
Aastas Kr. 15.—	Tallinnas, Suur Roosikrantsi	1 lhk. Kr. 30.—, 1/2 lhk. Kr. 15.—,
Pooles aastas " 2.50	uul. Nr. 12.	1/4 lhk. Kr. 8.—, 1/8 lhk. Kr. 4.—
Üksik number " —.25	Telefon Nr. 4—72.	Omaomavalitsustele 30% hinna-
1923 aastak. " —.50	Jooksev arve: Eesti Panga Tal-	alandust.
1924 " " 3.—	linna osakond Nr. 609.	Dokumentide kaotamise kuu-
1925, 1926 ja 1927a.ä " 5.—		lutused 50 senti dokumendi pealt

Ilmub 20 korda aastas, iga kuu 10. ja 25. päeval, mai, juuni, juuli ja augusti kuudel ainult 10. päeval.

SISU:

Meie maaomavalitsuste ümberkorraldamise sihid — A. Kohver	Lhk. 3
Demokraatlikud Eesti maaomavalitsused puhastustules — J. Jans	" 11
Eesti Maaomavalitsuste Liidu põhikiri muu- detud	" 13
E. M. Liidu ja omaomavalitsuste tegevusest	" 13
Riigikohtu seletused	" 15
Küsimused ja vastused	" 15
Kuulutused	" 2, 16

Omavalitsustegelase Kalender 1929.

Sisukord:

Saatesõna	Meetrimõõdud
Sisukord	Sentimeetri rihm
1929 a. tabelkalender	Meetrimõõtude võrdlus vene ja inglismõõtudega
1930 a. tabelkalender	Tempelmaksu tariife
Igavene kalender	Välismaade rahad võrreides meie rahadega
1929 a. kalendaarium tähtaegadega	Protsendiaha väljaarvamise tabel
Pühad ja puhkepäevad, mil ametiasutustes tööd ei tehta	Kapitali kasvamise tabel
Päikese tõus ja loojaminek	Maksud
Omavalitsuste tähtpäevad	Kohtute korraldusest
Märkuslehed koosolekute jaoks	Küüdisaamise kord
„ aadresside jaoks	Postijaamade sõidutaksid ja määrused
„ vekslite tähtaegade j.	Elanikkude registreerimine
„ muuks otstarbeks	Ühingute asutamise ja registreerimise korrast
Igapäevased märkuslehed 1929 a.	Perekonnaseisu registreerimise korraldused
Märkuslehed 1930 a.	Kodaniku kohustused tuleõnnetuse puhul
Arvestuslehed	Lihtvekslitest
Maavalitsused, maaval. asutused ja eriametnikud	Tshekkide väljaandmine
Linnad, linneval. asutused ja eriametnikud	Riigilipp
Valdade nimestik aadressidega	Tarvilik kirjandus
Alevite „ „	Kuulutused
Linnade elanikud	Blokk
Maade „	
Omavalitsuste liidud	
Postitaksid	



Et ettetellijatest suurem osa äratähendanud ei ole, missuguses köites kalendrit soovitakse saada, palub väljaandja seda täiendavalt teatada. Täiendavaid teateid mitte saades, hakkab väljaandja kalendreid, köidet ise valides, 15. jaan. ettetellijatele kättesaatma.

Uusi tellimisi võetakse veel vastu.

Omavalitsustegelaste kalender on sobiv igale kodanikule oma sisuga — kodaniku käsiraamatuga.

Kalendris kõige värskemad ametlised andmed — dets. kuust 1928 a.

Tellimise aadress: Tallinn, S. Roosikrantsi 12, E. Maaomavalitsuste Liit.

Meie maaomavalitsuste ümberkorraldamise sihid.

Teisel omavalitsustegelaste kongressil ettekantud referaat.

A. KOHVER,

Võru Maavalitsuse esimees.

Viimastel aegadel ja aastatel on rohkemasti tulnud kuuldavale avaldusi ja arvamisi, mis ühel ehk teisel põhjusel ei ole rahul meie maksva maaomavalitsuste korraldusega ehk süsteemiga ning nõuavad selle muutmist, ümberkorraldamist ehk koguni osalist kaotamist.

Meie maaomavalitsuste ümberkorraldamise ehk muutmise küsimusi on harutatud ja kaalutud ka meie parlamendi ringkondades ja erakondade koosolekutel ja nõupidamistel, samuti ka üksikute tuntud riigi ja seltskonnategelaste poolt, iseäranis aga ajalehtede veergudel.

Vastava ministeeriumi poolt on paaril korral väljatöötatud maaomavalitsuste ümberkorraldamise seaduse eelnõu ja isegi vabariigi põhiseaduse muutmise seaduse eelnõu, mis Riigikogule esitatud, näeb meie maaomavalitsuste kohta põhjalikku ümbermuutmist ette.

Olgugi, et avaldused ja arvamised meie maaomavalitsuste ümberkorraldamise kohta, mis senini avalikkusele pääsenud, on nii väga lahkuminevad, üksteisest erinevad, sagedasti risti üksteise vastu käivad, on omavalitsustegelaste kongressi ülesandeks neid avaldusi ja kavatsusi ning ettepanekuid ja puudusi, mis meie maaomavalitsuste muutmise ehk ümberkorraldamise kohta avalikult kuuldavale on toodud, põhjalikult kaaluda ja lähemalt mitmekülgselt selgitada kui võrd need põhjendatud on õigustatud ning selle järele nende korraldamisele teesid ja abinõusid leida.

Kõige pealt katsume siin avalikuks teha, missugused on need rahulolematuse põhjused ja põhjendused, mis senini meie maksva maaomavalitsuse korralduse ehk süsteemi kohta avalikult kuuldavale on toodud, ühes soovivalduste ja ettepanekutega vastavate paranduste, muudatuste ehk kaotamise kohta.

Lühidalt võiksime rahulolematuse põhjused ja soovid kokku võtta järgmiselt:

I.

A. Eesti Vabariik on väikene, $1\frac{1}{2}$ endist Vene kubermangu ja rahva arvu

ümarguselt 1.107.000 hinge, ametnikkude arv aga liiga suur. Tuleks valitsemise süsteemi ja asjaajamist lihtsustada ja ametnikkude arvu vähendada ja kokku hoida, kus võimalik.

B. Meie maaomavalitsused, see on valla- ja maavalitsused, nende praegusel kahe astme kujul ära kaotada ja nende asemele luua ja organiseerida üks vahepealne nõndanimetatud kihelkonna ehk ringkonna omavalitsuse üksus, mis suudaks täita niihästi praeguse valla kui ka maavalitsuse ülesandeid ja seega muuta meie maavalitsus üheastmeliseks.

II.

A. Meie vallaomavalitsused on sagedasti liig väikesed ja elujõuetud, nende võimkond liiga piiratud.

B. Meie vallaomavalitsus kui algüksus luua elu- ja teguvõimsamaks, tema tegevuspiire ja võimkonda suurendades, mille juures keskmine valia elanikkude arv peaks olema 2000 — 3000 hinge.

C. Ülearuse poliitika ärahoidmiseks tuleks erakondade asemel isikute valimist esiplaanile tõsta.

III.

A. Meie maaomavalitsused, iseäranis maavalitsused, on kujunenud poliitilisteks parlamentideks ja erakondade võitluse talermaaks, mis loovat töötagemist takistab ja halvab. Meie maavalitsused on ka liiga kallid ja kulukad ning tuleksid lihtsustada ehk kaotada, ka tüütavad liig sagedased valimised rahva ära.

B. Meie praegused maavalitsused ja volikogud ära kaotada ja nende ülesanded panna keskvalitsuse ametnikkude peale, kas kohaliku politsei prefekti ehk selleks eraldi määratava ametniku peale. Kohaliku keskvalitsuse esitaja ehk maa ülema ehk maavanema juures võiks olla ehk moodustada vallavalitsuse ehk vallavolikogu esitajatest nõukogud nõuandvahäälega.

C. Maavalitsuste ülesannete täitmiseks ellu kutsuda sihtühisused. Maavalitsus alles jätta kollegiaalse orgaanina, kuid maavalitsuse esimees ehk maavanem mää-

ratakse keskvalitsuse poolt riigiametnikuna ja varustatakse suuremate õigustega, muuhulgas ka maavolikogu otsusi seismapanemise õigusega. Maavolikogu valimine praegusel kujul jääks ära ja selle asemel valiksid maavolikogu liikmed kas valdade volikogud ehk vallavalitsuste esitajad.

D. Maaomavalitsustes vahetuvad valimiste tagajärjel liig sagedasti maaomavalitsuste juhtivad jõud. Valimisseadus ei anna mingisugust kindlustust asjatundlikute ehk tarvilise ettevalmistusega ehk haridusega tegelaste valimiseks, sest valimistel on mõõduandev peaausjalikult erakondlised kaalutlused ja poliitilised motiivid, mille järelduseks on, et maaomavalitsuse ette-otsa sagedasti juhuslikud ja asjatundmatud isikud sattuvad.

IV.

A. Meie maaomavalitsused on maksvate seaduste järele liig iveseisvad ja keskvalitsusel ei ole kindlustatud tarvilik järeelvalve ega asjaajamise ühtlus.

Need oleks üldlausetes lühidalt kokkuvõetult need põhjused, ettepanekud, soovid, asjaolud ja avaldused, mis viimastel aastatel ja aegadel avalikus elus meie maaomavalitsuste kohta korduvalt senini kuuldavale tulnud ja ettetoodud ja mis kodanike määleolu peale isegi teatavat mõju on avaldanud. Kuid ükski küsimus ei saa selgemaks kui sellest pealiskaudselt ja ühekülgelt palju räägitakse.

Sellepärast tuleks meie maaomavalitsuste ümberkorraldamise küsimust käsitada mitmekülgelt ja põhjalikumalt, et asjasse kõigiti selgust tuua.

Ühes sellega peame aga arvustavalt vaatama nende korralduste ja selle süsteemi peale, mida nüüd mõnelt poolt meie praeguste maaomavalitsuste asemele soovitakse luua ja elulekutsuda.

Vaatame ja võrdleme neid lähemalt.

Kõige pealt on tarvis, et enne kui muutama, parandama ehk koguni kaotama asume, meil enestel põhimõtted kaalutud, sihid selged ja eesmärk kindel oleks, kuhu poole meie oma riigivalitsemises ja maaomavalitsuse korralduses püüame ja mida meie õieti kätte tahame saada?

Kas toob meie rahvale õnne ja kindlustab paremat tulevikku rohkem tsentraliseeritud valitsemise viis, see on kord, kus keskkojas, ministeeriumis, enam ehk vähem kõik küsimused rahva

elus otsustakse ja oma, vastavate ministeeriumi, eriasutuste ehk ametnikkude läbi kohapeal täide saadetakse ja seega peaausjalikult ametnikud riiki ja rahvast valitsevad, mille juures meie omavalitsustel võimalikult ehk võrdlemisi vähe kaasa kõneleda jääb? Ehk jälle tuleks meie riigivalitsemise ja omavalitsuse korralduste väljaarendamisel tegutseda rohkem detsentralisatsiooni suunas ehk sihis ja meie valla, maakonna, linna ja alevi omavalitsustele luua avaramad tegutsemise võimalused.

Kas keskvalitsuse ametnikud ehk valitud omavalitsused, kumbad neist viivad ja kannavad ning kindlustavad meile kohaliste asjade otsustamist ja juhtimist otstarbekohaselt ja paremini? See on küsimus mida arvesse tuleb võtta enim kui üksikasjadest kõnelema hakkame.

Meie praegustel maaomavalitsustel on palju puudusi, mis parandamist, muutmist, kokkuhoidmist nõuavad, ja nendest kõneleme pärast, kuid üldiselt on ajaloo käik ometi vastuvaidlemata näidanud, et omavalitsused riigi ja rahva hea käekäigu tõstmiseks ja paremale järjele viimiseks väga suuresti kaasa on aidanud, seda õieti edasi on viinud.

Tuletagem ainult meelde endises Vene ilmariigis semstvode ehk omavalitsuste tegutsemist, missuguse tõusuaaja ja eduga see Venemaal seotud oli, olgugi et Vene semstvo mittedemokraatiline oli.

Tuletagem meelde, kuidas meie siis ise enestele semstvot ehk omavalitsust laiemal alusel soovisime!

Vaatame Lääne-Euroopa edenunud kultuura riikidesse, Schveitsi, Rootsi, Inglismaale ehk mujale, ja Teie leiata igas pool kõrgele arenenud suurte õiguste ja kohustustega ja väljakujunenud omavalitsusi, kui riigi elu ja edu nurgakivisi. Ka meie Eesti Vabariigi põhiseaduses on see põhimõte läbiviidud. Kuid tegelikult?

Esimesel Eesti omavalitsustegelaste kongressil 24. — 26. oktoobril 1924 a. rääkis Riigikogu omavalitsuste komisjoni liige M. Juhkam, „et meie põhiseaduse põhimõtete teostamise asemel on paremal juhtumisel seisak, halvemal juhtumisel aga tagasikiskumine“. Ja see on tõsi. Vaatame senini esitatud omavalitsuste seaduse eelnõusid, isegi põhiseaduse muutmise kava, vaatame meie omavalitsuste maksude küsimust ja meil on selge

pilt seisukorrast. Tegelikult on isegi meie vabariigi vallaomavalitsuse võimupiirid ja tegevusalad tuntavalt vähemad endistest vene keisririigi vallaomavalitsusest.

Praegusel vallaomavalitsusel ei ole palju midagi ühtlemist oma laste kasvatajate ametisse kutsumisel, veel vähem ametist vabastamisel, endisest vallakohtust ei ole midagi järele jäänud ja isegi oma kantselei abidele ja õpilastele määrab palga mitte vallaomavalitsus.

Ei ole kahtlust, et omavalitsused kui nad otstarbekohaselt korraldatud, võimupiirid, tegevusala, õigused ja kohustused ning vastutus, vastavalt seadustega reguleeritud, oma ülesandeid paremini, kiiremini, otstarbekohasemalt ja odavamalt täidavad, kui keskvalitsuse eriasutused ehk ametnikud seda teha suudaksivad.

On ju omavalitsuse esitajad kohalise rahva enese hulgast valitud, tunnevad oma ümbrust ja olusid, nad on seotud rahvaga, valimise ja arvustuse kaudu ja see tähendab palju. Võib ütelda: praegusel ajal on demokraatiline riigi kord meil ainuke võimalik, ta vastab meie aja inimese arusaamisele ja enesetundele, mille on kujundanud teaduse ja tehnika edenemine.

Seega on selge, et demokraatlike maaomavalitsuste asemele määratavate ametnikkude seadmine on vastuolus aja vaimuga, on meile riikliselt kardetav.

Nimetatud ehk määratud ametnikud ei saa rahvaga sedavõrd kontaktis olla, et nad elanikkude ja riigivõimu üksteisele võõraksjäämist ära suudaksid hoida.

Meie geograafilist asendit ja riiklist korda arvesse võttes on tuleviku kindlustamiseks ettenägelik, riiklist kandejõudu ja võimu veeretada kohaliste omavalitsuste peale.

Meie omavalitsuste väljakujunemisel on oma ajalooline tagapõhi ja rahva hingeelus alalhoidunud see tunne, mis jagab meie rahva maakondade järele Viljandi ja Võru, Pärnu ja Tartu, ja Järvamaa meesteks jne. igaüks kuidagi omaette.

Võib tõendada, et isegi majandusgeograafiliselt meie riik kõige oma territoriaalse väiksuse juures jaguneb omaette majandus huvipiirkondadeks, kas lina ehk kartulikasvatuse ehk teravilja või karjakasvatuse raioonideks.

Omavalitsused on riigi valitsemiste aastasadade pikkuses vilumuste ja kogemuste juures väljakujunenud selleks, et rahvas oma nõuete rahuldamisel isetegevuses enast maksma paneks ja maa ja rahva hea-kaekäigu teenistuseks kõike seda ette võ-

taks, algataks ja teostaks, mis kohalikkude olude ja nõuete tundmisel tarvilik ja kasulik tundub olevat.

Kui tahame jätta tõsisele vabarahva-meelse valitsuse alusele, siis peame omale sihiks seadma ajanõuetekohase riigi ja rahva kandejõule vastava omavalitsuste organiseerimise ja kindlustamise.

Vaatame arvustusi ja ettepanekuid maaomavalitsuse muutmise ja paranduste kohta lähemalt:

1922 aasta üldrahvalugemise andmete järele elas Eestis kokku 1.107.059 elanikku. Üldarvust elab linnades 263.425 inimest ehk 24,2 prot. ja alevites 35.448 elanikku ehk 3,2 prot., valdades ühes alevikkudega 791.934 elanikku ehk 72,6 prot.

Eesti vabariigi pindala suurus on 47.548,7 ruutkilomeetrit, ilma järvedeta 45.222,36 r. klm. suur. Sellest saari ja saarekesi kõiki ühtekokku 818 tükki=4167,15 rtklm. ehk 8,76 prot. ja järvi kokku 1512 tükki=2.328,37 rtklm. ehk 4,9 prot.

Märkus: I. Viru maak. Peipsi osa 299,64, Tartumaa 1222,1 ja Võrumaak. 84,79 ja Petseri maak. 205,99 rtklm. kokku Peipsi järve 1812,52 rtklm. ja Virtsjärve 275 rtklm.

Märkus: II. 1) Saaremaa 2709,80, 2) Muhumaa 204,39, 3) Hiiumaa 965,21, 4) Vormsi 92,94, 5) Kihnu 19,18 ja 6) Ruhno 10,65 = kokku 4000,19 rtklm.

Administratiivselt (valitsuslikult) jaguneb Eesti Vabariik 11 maakonnaks ja need kokku 378 vallaks. Linnasid on Eestis kokku 18 ja alevisi 14.

Kiriklikult jaguneb Eesti 15 ev. lutheri usu ja 8 kreeka katoliku (apostliku) usu praostkonnaks. Kihelkondi on ümber 100.

Jagades matemaatiliselt Eesti Vabariigi kogu pindala 47.748,7 rtklm. 378 valla üksusele oleks keskmine valla suurus 125,75 rtklm. ehk ilma järvedeta 45223 rtklm.: 378 = keskmiselt 119,63 rtklm. ehk neljakandilise ruuduna ümarguselt 11 klm. Jagades valdades elanikkude kogu arvu 791.934 : 378 valla üksusele oleks keskmine valla elanikkude arv igas vallas 2095 elanikku.

Tegelikult on:

	500 elanikku	14 vallas	=	3,7%
500—	1000	52	"	= 13,7%
1001—	2000	138	"	= 36,5%
2001—	3000	97	"	= 25,7%
3001—	5000	69	"	= 18,2%
5000—	10000	8	"	= 2,2%
				100%

Rahva arv maakondades (vallad — alevikud).

Maa-konnad	Rahva arv (vallad alevikud)	Pind rklm. lina järele	Elanikke rklm. peale	Valdade arv	Keskmiselt ühes vallas elanikke	Keskmine valla suurus rklm.
1. Viru	108.435	7.074,50	15,3	42	2581	168,44
2. Järva	50.734	2.982,37	17,0	20	2536	149,12
3. Harju	91.032	5.648,90	16,1	43	2117	131,38
4. Lääne	70.160	4.764,62	14,7	35	2004	136,13
5. Saare	53.793	2.925,57	18,4	18	2988	163,5
6. Pärnu	70.906	5.206,89	13,6	42	1688	124,—
7. Viljandi	64.547	3.886,37	16,6	38	1700	102,27
8. Tartu	118.695	5.633,12	21,1	63	1883	89,41
9. Valga	28.425	1.502,44	18,9	20	1421	75,12
10. Võru	76.372	3.925,00	19,5	46	1660	85,32
11. Petseri	58.835	1.670,58	35,2	11	5348	151,87
Kokku	791 934	45 220,36	17,5	378	2095	119,06

Valdade arv neis registreeritud elanikkude arvu järele:

Maa-konnad	500	1.000	2.000	3.000	4.000	5.000	6.000	7.000
Tartu	2	9	29	15	8	—	—	63
Võru	1	8	24	9	4	—	—	46
Harju	2	7	15	10	8	1	—	43
Viru	1	2	8	15	15	1	—	42
Pärnu	3	8	16	13	2	—	—	42
Viljandi	2	7	15	9	5	—	—	38
Lääne	—	3	17	9	6	—	—	35
Järva	—	1	6	7	6	—	—	20
Valga	2	7	8	1	2	—	—	20
Saare	1	—	—	8	9	—	—	18
Petseri	—	—	—	1	4	6	—	11
	14	52	138	97	69	8	—	378

Kõigepealt ettepanek meie praegused maaomavalitsused s. o. vallad ja maakonnad mõlemad praegusel kujul ärakaotada ja nende asemele elule kutsuda vahepealset n. n. kihelkonna ehk ringkonna omavalitsused, kes täidaksid siis niihästi valla kui ka maakonnavalitsuste ülesandeid mõlemaid.

Seega tuleks organiseerida umbes arvatud, praeguse 378 valla ja 11 maakonnavalitsuse asemele vahest 80—120 kihelkonna omavalitsuse üksust, ümarguselt 400—600 ruutkilomeetrilise maaalaga ja ja 7—10000 elaniku arvuga igaüks.

Mida oleksime sellega kätte saanud?

Esitaks jääksid need kihelkonna valitsused rahvast võrdlemisi kaugele ja oleksid raskesti kätte saadavad. Ometi peaks vallavalitsused rahvale kergesti kätte saada-olama.

Teiseks ei suudaks kihelkonna omavalitsused ometigi kõiki praeguste maakondade omavalitsuste ülesandeid ja kohustusi (näituseks kutsekoolide, keskkoolide, haigemajade jne. ülespidamisi, ega vastavaid eriteadlasi ametis pidada) enese kanda võtta ja need ülesanded läheks lihtsalt keskvalitsuse poolt määratavate ametnikkude ehk vastavate eriasutuste kätte, ehk tuleks siiski veel luua ja organiseerida mingisugune maakondline omavalitsuse organisatsioon ehk korraldus kas või sihtühenduse näol, mis aga nõuaks jälle kulu ja maksaks raha.

Kolmandaks jääks selle kõige juures rohkem kui küsitavaks, kes need kihelkonna omavalitsused rahvale üldse üldkokkuvõtte järele odavamad tulevad, kui praegused omavalitsused. See on väga suure küsimuse märgi all.

Praegustes vallaomavalitsustes on kantselei töäjõudude arv ja palgaolud enam vähem maavolikogude määrustega reguleeritud ja selle järele tuleb umbes iga 1000 elaniku kohta vallas üks kantselei töäjõud ehk 378 vallas 791.934 elaniku kohta umbes 800 palgalist kantselei töäjõudu ehk vallasekretärisi ja nende abilisi.

Kõigis 11 maaomavalitsuses oli 1926 aastal (vaata Maaomavalitsus Nr. 17 — 1926 a.) ametis:

Maavalitsuse liikmeid 48 isik.
Kantseleiametnikke 153,5 „
Eriteadlasi 64 „
Teenij., kojamehi, öövahte, kutser 29 „

Maavalitsuses kõiki palgasaajaid 294,5 isik.

Kokku seega kõiki maaomavalitsuste administratiiv ametnikka ja palgasaajaid 1094 isikut.

Jagades seda palgasaajate arvu 1094 umbes arvates 100 kihelkonna omavalitsuse arvule, tuleks keskmiselt igale 10—11 ametnikku ja teenijat.

Kui arvesse võtta, et kihelkonna omavalitsustes samuti kui praegu maaomavalitsustes tuleb läbiviia tööjaotus, oma raamatupidajad, kassahoidjad ja töö osakondade järele korraldada ja niisama, et valitsuse liikmed alalise palgalistena ametis peavad olema, samuti oma eriteadlased, siis küll vaevalt loota, et kihelkonna omavalitsused vähema arvu ametnikkudega läbi ajavad sest juba kantseleiametnikkude arv tuleks maksvate määruste järele 5—7 peale igas kihelkonna omavalitsuses.

Ja kuigi vahest esialgu paistab, et võiks ametnikkude arvu vähendada, siis võiks

küll ainult mõnest kümnest ametnikust juttu olla.

Kas ei oleks siis otstarbekohasem ja elu nõuetele vastavam, jääda meie seniste maaomavalitsuste korralduse ehk süsteemi juurde ja katsuda siin parandada, muuta ja täiendada ja kokkuhoida, mis võimalik ja tarviline?

Meie omavalitsuse algüksuseks jääks elujõuline laiendatud ja suurendatud võimupiiridega vallaomavalitsus.

Meie praeguseid väga väikesi elujõuetuid vallaüksusi tuleks ühendada ehk naabervaldadega liita, kus see vähegi võimalik ja otstarbekohane on ja teed ja muud olud seda lubavad.

Meie keskmine valla suurus võiks olla 120—170 rtklm. 2000—3000 elaniku arvuga. Sarnaseid valdu on meil 378 vallast juba 174 ehk 46%, kuna valdu, kus elanikkude arv alla tuhande, on 66 ehk 17,4%.

Sellega võiksime oma valdade arvu 378 pealt vähendada vähemalt ümarguselt 300 peale, mis tähendaks ka kokkuhoidu.

Peale selle on meil maksev kõikseisuline vald, mis peaks soodustama valla piiride rohkem ümargusemaks muutmist ja teravate nurkade ja soppide ära lõikamist, sest on kadunud mõisad ja kroonuvallad ning sellega iseäralised takistused valdade piiride ümarikumaks tegemiseks. Suurte raskustega on valdade suurendamisel tegemist, kuid paistab, et kõigiti otstarbekohane ja läbiviidav ja elunõuetele vastav on meie väikeste valdade suurendamise püüe.

Jäävad ainult väikesteks vallad, mis asuvad üksikutel saartel ja saarekestel, näiteks Pakrisaared, Kihnu ehk üksikud kohad, mis asuvad kuidagi looduslikult eraldatud kohtadel, metsade ehk soode keskel jne. Need on aga üksikud.

Mis puutub nüüd valdade valimistesse, siis tuleks siin soovitamaks pidada rohkem isiku valimist ja erakondade rohkem tahaplaanile jäämist.

Tuleks kaaluda, kas kohustada igat valijat sama palju kandidaate alla kriipsutama, kui palju volinikka valdades, ehk jagada vald elanikkude arvu järele territoriaalselt niipalju ringkondadesse, kui palju volinikka valitakse.

Vaatame lähemalt sooviavaldusi ja ettepanekuid maavalitsuste ja maavolikogude ärakaotamise ja nende ülesannete ja kohuste ja õiguste riigi ehk keskvalitsuste ametnikkude ehk vastavate eriasutuste üleandmise kohta.

Maavalitsuste kätte on käesoleval ajal koondatud terve rida ülesandeid, näiteks: teede korrashoidmine ja ehitamine, haridus ja kooliasjade juhtimine ja ülevahtamine, hoolekanne, administratiiv valdade järelevalve, tervishoid, põllumajanduse edendamine jne. jne. Peale selle võtavad maavolikogu ja maavalitsuse esitajad osa kõik-sugustest rohkearvulistest komisjonidest, kus vastavate seadustega esitajad ettenähtud ja on nõnda lugemata niitidega seotud ja risti ja läbipõimitud rahva elu ja olu korraldustega.

Kui nüüd kõik need maavalitsuste ülesanded, õigused ja kohused ülekannda vastavate ministeeriumi poolt määratavate ametnikkude ehk eriasutuste vahel, siis on kar-ta, et ametnikkude kogu arv mitte ei vähene, vaid suureneb ja kokkuhoiu asemel kulud veel tõusma saavad. Sarnane seisukord on enam kui tõenäollik. See on vastuvaidlemata kindel. Haridusosakonna ja koolivalitsuse juhtimine ja korraldamine läheks üle Haridusministeeriumi kätte, kes kohapeal määraks, ütleme, selleks kooli-nõuniku ja temale juurde ühe kantslei-ametniku ja üüriks kaks tuba. Samuti talitaks Teedeministeerium oma tehnikaosakonnaga ehk teedevalitsuse ametnikkudega ja ruumidega, nagu see mõne aasta eest alles tegutses. Samuti on ka Tervishoiu Peavalitsus maakonna arsti Loomatervis-hoiu Peavalitsus maak. loomaarstiga ühes kantsleiametnikkudega. Samuti toimiks ka Töö-Hoolekandeministeerium ja lõpuks muidugi oleks ka Siseministeerium ise sunnitud ametisse seadma talurahva asjade komissaaride asemele kas maaülema ehk -vanema. Nimetus ei muuda palju asja.

Saaksime terve rea, peaaegu tosina, üksikuid ametiasutusi omaette, umbes sarnaseid, kui meil käesoleval ajal on juba riigimaade ülem, aktsiisi ringkonnaavalitsus, maksuinspektor jne.

Kui need asutuste kulud ja ametnikkude arv kokku arvata, võib kindel olla, et need kogusummas mitte kokkuhoidu, vaid kulude suurendust näitavad.

Kui suured on siis meie maavalitsuste kulud? Selle kohta on arvud ja täpsed andmed igale asjast huvitatule väga hõlpsasti kättesaadavad.

Maaomavalitsuste Liidu häälekandjas „Maaomavalitsuses“ on need ülevahtlikult kokkuarvatult võetud niihästi eelarvete kui ka aruannetena.

Need avalikud andmed näitavad järgmist:

Maavalitsuste teenistuses seis 1. juuliks
1926 a.

Ametnikkude nimetus	Harju	Järva	Lääne	Petseri	Pärnu	Saare	Tartu	Viljandi	Viru	Võru	Kokku
1. Maavalitsuse liikmed	5	5	4	5	5	4	5	4	5	6	48
2. Kahtselei- ametnikke	26	11	15	12	15 ⁵	10	20	12	20	12	153
3. Eriteadlased	8	3	9	7	6	3	12	6	8	2	64
4. Teenijaid, ko- jamehi, kut- sareid jne.	4	2	2	2	2	4	5	2	5	1	29 ⁵
Kokku	43	21	30	26	28 ⁵	21	42	24	38	21	294 ⁵

Puuduvad ainult Valga maavalitsuse kohta andmed.

Tähendab, küsimus käib üleüldse ainult 294 omavalitsuse palgaliste ametnikkude, eriteadlaste ja teenijate kohta. Kas ja kui palju neid palgasaajaid siis väheneb, kui maavalitsused kaovad ja nende asemele iga vastav ministeerium oma eriasutuse ja eriametniku ametisse seab, on küsitav.

Maavolikogud on läinud maksma, s. o. nende päeva- ja sõidurahad ja teised kulud 1923—28/29 a. olid 2.145—2.883.000 mrk. aastas.

Maayolinikke on meil 11 maakonnas kokku ümarguselt 190 — ehk iga volinik keskmiselt 12.500 marka.

See tuleb sellest, et maavolikogu liikmed võtavad paljudest komisjonidest osa.

Maavolikogude koosolekute ja otsuste arv.

Maavalitsuse nimetus	1923 a.		1924 a.		1925 a.	
	Koos- olekuid	Otsu- seid	Koos- olekuid	Otsu- seid	Koos- olekuid	Otsu- seid
1. Harju	4	85	8	88	5	76
2. Lääne	7	97	5	73	3	42
3. Petseri	5	428	6	482	6	284
4. Pärnu	6	83	8	68	4	75
5. Saare	5	96	4	92	4	58
6. Tartu	6	136	6	137	3	42
7. Valga	3	80	7	74	3	89
8. Viljandi	4	92	6	96	5	43
9. Viru	5	92	4	68	2	38
10. Võru	6	99	4	54	3	51
	51	1288	58	1232	38	798

Vaevalt küll hoiaksime kulusid kokku kui meie maavalitsused kaotaksime ja nende asemele eriasutused ehk vastavad ministeeriumide ametnikud ametisse seaksime.

Kas ei oleks ka siin elulisem ja otstarbekohasem käia sama teed ja võimaluse kor-

ral ja katsuda mõned vähemad maakonnad ühendada, liita. See annaks palju paremaid tagajärgi kulude kokkuhoidmiseks.

Mis puudub nüüd viimaks sellesse poliitikasse, mis maavolikogudes tehtavat, siis ei ole asi sugugi nii halb, nagu seda mõnel pool arvatakse. Elu on niisugune, mis nõuab seletust, lahendust, vaielust, ja kui siin igas maakonnas 15—20 valitud meest aastas 3—4 korda, päevaks ehk paariks kokku tulevad, et ühiselt maakonna asjade üle nõupidada ja vaielda, mis sellest siis halba on?

Tagajärjed on aga niisugused, et pea igas maavalitsuses rühmad põllumeestest kuni sotsideni ühiselt asju ajavad ja maavalitsuses koos töötavad isegi seal, kus ühel ehk teisel erakonnal maavolikogus täieline absoluutne enamus on olnud ehk on (praegu Valga maakonnas, enne Võru maakonnas jne.).

Mida siis õieti tahetakse kätte saada? Võib olla soovitakse näha sarnast pilti, nagu Lõuna-Slaavias, ehk Saksamaal Baieris, kus tuhanded meelevaldajad liiguvad maakonna linna maaüleva juurde muusika ja lippudega, et oma protesti avaldada.

Minu arvates tuleks meil sarnasest seisukorrast hoida meie elujõuliste omavalitsuste abil.

Siis räägitakse ja kaalutakse meil veel palju maaülevate ehk maavanemate ametisse seadmist ja mõnel pool loodetakse sellest palju paremusi.

Kuid mina küsiksin, kuidas jääks sarnasel korral linna ülevate ametisse määramiseks? Ehk seda arvatakse ainult maakodanikkudele tarviliku olevat? Ometi on linnavolikogudel ja valitsustel peaaegu samad õigused ja ülesanded, mis praegustel maavolikogudelgi. Ehk leitakse tarviliku ainult maakodanikkude omavalitsuse õigusi kärpida, vähendada ja eestkostmise alla seada?

Meil räägitakse ja kirjutakse viimasel ajal palju emakesest maast, maahingest, maa kandvast vaimust ja kultuurist. Tsiteeritakse seal juures tuntud kirjanikuteadlase Spengleri mõtteid Untergang des Abendlandes, kuid teiselt poolt arvatakse, et maaomavalitsuste olemasolu on ainult otstarbekohasuse küsimus. Ameerika ühiskondade põhiseaduses aga on põhilause: „Iga üksik osariik ja omavalitsus ilmutagu rohkem iseseisvust, näidagu enam oma ilmet, ärgu sulagu teistega ühte. Sest neid kõik ühendab ja teeb tugevaks keskvalitsus oma ühtlustava valitsemise ja poliitikaga“.

Tõsi asi on, et sagedased valimised, riigi-

kogu, maavolikogu ja vallavolikogu valimised, tüütavad rahva ära.

Miks ei korraldata siis maa- ja vallavolikogude valimisi ühekorraga? Selleks on isegi praeguste seaduste järele täieline vabadus ja võimalus. Selleks on ainult mõlemad valimise sedelid erivärvilisel paberil trükkida ja muud ei midagi. Ütleme, et vallavolikogu valimise sedelid on valged ja maavolikogu sinised. Sellega hoiame ära kokku palju.

Maa ja vallavolikogude valimisjaoskondade arv valdades on kokku 1110, alevites 19 (linnades riigikogu valimisjaoskondade arv 47).

Kui maa- ja vallavolikogude valimisi toimetada ühekorraga, mis isegi maksvate seaduste järele väga hästi võimalik, jääksid ära ümarguselt 1130 valimiskomisjonide 2—3 päevalised istumised, mis annaks kokkuhoidu $(1130 \times 2 \times 3) = 6.780$ tööpäeva ainult komisjonides. Ühes sellega hoiaksime ära ka kokku rahva teistkordsetel valimistel käimise kulud (umbes 300—400.000 valijat) ja mis tähtis, ei tüütaks rahvast liig sagedate valimistega. Pealegi võiks omavalitsuste valimised sündida iga nelja aasta järele.

Meil kuulduv sagedasti etteheiteid maavalitsuste kalliduse kohta. Suuremalt osalt on need etteheited küll pärit endisest ajast, siis kui töötasid veel tootlusosakonnad ja maavalitsuste osakondade arv sagedasti 7—9-ni ulatas.

Praegusel ajal on peaaegu kõigis maavalitsustes järele jäänud ainult 4 osakonda, mida juhivad 4 maavalitsuse liiget, ühes arvatud ka esimees. Vähemat arvu ei luba seadus. Ainult kahes maavalitsuses on vististe veel 5 maavalitsuse liiget.

Maavalitsuste peaosakonnad ise on enamiste järgmised: Administratiivosakond, haridusosakond, teede- või tehnikaosakond, majandusosakond.

Nende nimetatud nelja peaosakonna juurde on siis liidetud tervishoiu-, tööhoolekandeosakond ja sekretariaat. Ühes maakonnas ühte, teises teist viisi.

Oleks soovitav kolme maavalitsuse liikeline maavalitsuse loomine, kuis siis tõuseb küsimus, kuidas saab siis koosolekuid pidada ja asja otsustada, kui üks liige on ära sõitnud, haigeks jäänud või viibib puhkusel?

Kuid seda küsimust tuleks siiski kaaluda. Toome võrdluseks veel endise Vene tsaariaegse valitsuskulud:

Võru kreisis oli Vene tsaarivalitsuse ajal ametis kaks talurahva asjade komis-

sari—I ja II jsk. komissarid. Talurahva asjade komisari palk oli aastas 2000 kuldrbl.
Peale selle sõiduraha 350
Kantseleikuludeks 500
Summa 2850 kuldrbl.
ehk kahe peale kokku $\times 2$

5750 kuldrbl.

mis Eesti markades ehk sentides ümberarvatult välja teeb üle miljoni sendi.

Rahvakoolide inspektori palk
oli aastas 2000 kuldrbl.
sõiduraha 500
kantseleikuludeks 500

Summa 3000 kuldrbl.

Kuid siin juures tuleb meelespidada, et toll ajal ei olnud sunduslik veel täielikult 3-aastane algkool, kuna nüüd 5-aastane sundus maksev on, kõiksugustest keskkoolide, kutsekoolide, täiendusklasside, raamatukogudest jne. rääkimata.

Kreisi ülema palk Vene tsaarivalitsuse ajal oli 2500 kuldrbl.
ja sõidurahadeks 800

Teede tegemine seisis osalt riigi, osalt Landrats Collegiumi käes, kes selleks erilised ametnikud ametis pidasid. Samuti olid ka ametis kreisi tohter ja kreisi loomärst, kelle palgad ka tunduvalt kõrgemad praegumaksvatel olid.

Eesti valitsuse ajal on juurde tulnud töö- ja hoolekandealad ehk ka tsaarivalitsuse ajal igas kreisis renteis ametis oli paiukite ja pensionide maksmiseks üks ametnik, samuti ka põllumajanduse ala, mille peale meil võrreldes suuremat rõhku pannakse ja sellel alal suuri reforme teostatatakse.

Kui meie kõik need Vene tsaariaegsed kulud Eesti sentideks ehk markadeks ümber arvaksime, siis leiame, et kokku võetult Vene tsaarivalitsuse ajal vaevalt odavam oli, kui käesoleval ajalgi, kuid võrreldes töörohkusega, isegi veel kallimaks läksid.

Ma lõpetan Saksa kuulsama ja tuntuima omavalitsuse autoriteedi Adolf Damaschke lõpusõnaga — mis see on raamat „kogukondlise omavalitsuse ülesanded“ toonud:

„Umsonst bist Du von edler Gut entbrannt Hast du nicht sonnenklar Dein Ziel erkannt?“

Meie ajal äga, kus suured ühiselülised küsimused päevakorral seisavad, on meie rahval õigus nõuda, et need, kes meie kogukondlise omavalitsuse edu eest vastutust kannavad, mitte sellega ei lepiks, et nad sotsiaalpoliitika küsimustes ainult, nii

öelda, peost suhu elaksivad ja ainult päevatarviduste eest hoolitseksivad, vaid et nad oma tööd, mis niihästi üksikutele kui ka tervele seltskonnale ülitähtis on, suurte eesmärkide järele plaanilikult korraldaksid.

Väga austatud kuulajad!

Minu kõnes avaldatud mõtete ja ettepanekute kohta on kongressist osavõtjate poolt mitmesugused asjaolusid ja väiteid poolt ja vastu esile toodud, mille kohta minul lõpusõnana lühidalt kokkuvõttes oleks tähendada järgmist:

Meie maksev maaomavalitsuse konstruksioon on väljakasvanud tegeliku elu tarvidustest ja nõuetest ja väljaarenenud raskematel riigiloomise ja suurte põhjapanevate reformide teostamise ajajärgul ja on sellega oma elujõulikkust ja otstarbekohasust küllaldaselt tõendanud. Meie praeguse maaomavalitsuste konstruksiooni muutmise kavatsused, soovid, resolutsioonid ja seaduste muutmise eelnõud on enamiste üksikute tegelaste ja rühmade mõtteavaldused, mis sagedasti tingitud partei poliitilistest kaalutlustest ja kannavad enam-vähem akadeemilist, teoreetilist ilmet ja ei ole enamiste mitte kooskõlas aga põhjendatud tegeliku elu nõuetega seda enam veel, et minu kõnes lähemalt käsitatud meie maaomavalitsuste muutmise kavatsused ei too enesega mitte kaasa asjaajamise lihtsustamist ja kulude kokku hoidmist.

Sellepärast tuleks jääda meie maksva 2 järgulise maaomavalitsuse konstruksiooni juurde, seda täiendades, parandades, võimalikult lihtsustades ja jooksva elunõuetega kooskõlastades.

Lõpuks ei saa mitte tähendamata jätta, et kui meie praegused maavolikogud ja maavalitsused kaotada ja rahva poolt valitud ja kõige lähemalt ja otsekohesemalt mõjutatud ja seotud juhtivate jõudude, ametnikkude ja haritlaskonna asemele astuvad ministriumide poolt nimetatavad ehk määratavad ametnikud ja jõud, siis tähendab see õieti maarahva huvide kaitsemisele, algatustele ideoloogiale ehk n. n. maaorientatsioonile suurt kaotust ja selle vastu linna ideoloogia ja orientatsiooni võitu ja veel rohkem mõjule pääsemist.

Vaatame ja võrdleme meie seadusandlust meie maksude korraldamise hariduse jne. aladel ehk lõpuks nüüd isegi meie maaomavalitsuste muutmise seaduse eelnõusid ja muutmise kavatsusi, siis leiame, et rõhuv enamus neist on linnade elu ja huvide korraldamiseks astunud ja linnaideoloogia seisukohalt võib arusaada ka ka-

vatsustest maaomavalitsusi asetada ministriumide poolt nimetatavate ametnikkudega.

Veel teravamalt annab linna ideoloogia ja tendents ennast tunda meie riigivalitsemise aparaadi ja tegelaste juures.

See tuleb muidugi sellest, et rõhuv osa meie juhtivatest riigi ja haridustegelastest ja ametnikkonnast on lapsepõlvest peale aastakümneid linnades alg-, kesk- ja kõrgemates koolides õppinud ja linna ideoloogiaga läbi imunud ja kokkukasvanud ja harilikult enamasti ka pärast linnas ametitega ja eluülespidamise võimalustega seotud.

Ehk kuidas muidu seletada, et meie demokraatlikes vabariigis näituseks 1000—2000 elaniku arvulistel aleviomavalitsustel, kes eile alles olid üks osa vallast, täna aleviomavalitsustena on omanud palju avaramad seaduslised enesekorraldamise õigused ja võimalused kui vallaomavalitsused, milles elanikkude arv sagedasti mitmekordselt suurem.

Meie valitud maavalitsuste ja maavolikogude tegelased, ametnikud ja haritlased, on lugematu niitidega oma valijatega seotud ja seisavad nendega alalises otsekohesuses ühenduses ja seisavad, küll otsekoheselt küll kaudselt, nende huvide valvel ja kannavad ja kaitsevad, nagu see teisiti vaevalt võimalik, seega seda maaorientatsiooni ja ideoloogiat ja maahinge meie seadusandlusesse, riigivalitsemisse ja juhtimisse edasi.

Nüüd otsitase põhjendusi ja põhjusi kalkuleerimatu ja pääliskaudsete ja põhjendumatu „lihtsustamise ja kokkuhoiu“ loosungite varjul, kuidas meie maavolikogusi ja maavalitsusi kaotada ja neid asetada nimetatavate ametnikkudega. Sel samal ajal on juurde loodud terve rida väikesi mõne tuhande elanikkuga linnakesi, millel seaduste põhjal palju suuremad õigused kui ka majanduslised võimalused on antud ja loodud, kui meie praegustel maavalitsustel. Kuid meie riigi ja rahva parem, ilusam, kultuurilisem tulevik, meie majanduselu arenemine ja edu on seotud eestkätt meie maarahva hulkadega ja selle juured asuvad maal nurmede ja niitude mullas.

Sellepärast on meil tarvis maarahvale avaramaid ja paremaid enesekorraldamise, iseteadvuse ja isetegevuse kasvatamise võimalusi, seadusi ja korraldusi, selleks on meil tarvis maaorientatsiooni — maaideoloogiat maahinge.

Selleks on maarahval tarvis linnaomavalitsustega vähemalt üheõiguslisi ja üheväärilisi maaomavalitsusi kaitsta ja hoida.

Demokraatlikud Eesti maaomavalitsused puhastustules.

Teisel omavalitsustegelaste kongressil ettekantud referaat.

J. JANS,

Tartu maavolikogu esimees.

Õieti peaks siin terve meie omavalitsuse küsimuse kõne alla võtma, sest mitte ainult maaomavalitsusi ei kavatseta reformeerida, vaid üldse meie omavalitsuse korraldust. Seda tõendavad 1922 a. Siseministeriumi poolt esitatud projektid, mis puutusid maa-, valla- ja linnaomavalitsust, samuti ka 1928 a. vallaomavalitsuse ümberkorraldamise kava, mis sama ministeriumi poolt välja töötatud. Kuid kõneainet piirates saame ajavaimu kujukamalt iseloomustada, sest võitlus maaomavalitsuste ümber on tüüpiline nähtus. Ja ettekandeks on aeg piiratud.

Meie maaomavalitsused kutsuti ellu siis, kui Vene tsaarivalitsus juba kokku oli langenud. Jumala armust võimu asemele oli astunud valitsus, mis tulevikus ainult rahva volitusel, rahva tahtmise järele ametis pidi olema ja selle muutusele keskvalitsuses vastavalt pidi siis ka kohalik administratsioon ümberkujundatama. Vene Balti kubermangudes oli mainitud muutus kaugele-ulatavam, kui lihtne valimisõiguse muutmine ja omavalitsuse asutuste võimupiiri laiendamine. Endistest kolmest Balti kubermangust tehti kaks, Eesti ja Läti etnograafiliste piiridele vastavalt, mille tagajärjel üldine valimisõiguse sisseseadmisega võim Saksa rahvusesse kuuluva aadeli ja Vene bürokraatia käest talupoegade, väikekodanikkude ja tööliste poolt valitud Eesti ja Läti rahvaesituste kätte läks. Laiemate rahvahulkade poliitiliste õiguste laiendamiseks käis käes niiviisi ka väikerahvaste õiguste laienemine.

Kuid uued omavalitsuse asutused, maa- ja maanõukogud, ei saanud veel oma tööd korraldada, kui juba likvideatorid ukse ees olid. Kommunistid, kes nagu piibli juudid arvasid igavese tõe üles leidnud olevat, asusid selle tõe nimel oma klassivalitsust sisse seadma proletariaadi diktatuuri nime all. Saksa aadeli vähemusvalitsuse asemele asus võimu juurde kommunistiline vähemusvalitsus. Demokraatlikud omavalitsusasutused kõrvaldati.

Mõnekuulise kommunistide võimavalitsuse järele tuleb Saksa okupatsiooni võim asus samuti esimesest päevast peale meie demokraatlike omavalitsustega sõjajalale. Maaomavalitsused likvideeriti, kuna linna ja vallaomavalitsused ainult „reformeeriti”,

mineviku sihis. Demokraatia ei olnud ei kommunistidele ega sakslastele kui vähemuste vastu võetav. Tarvis on veel ära märkida, et kõik vähemusvalitsused endid võera sõjalise jõu peale toetasid. Enamlaste peatoed olid ju Läti ja Vene rügemendid; kui ma ei eksi, siis ei puudunud enamlikel eestivastasel väerinnaal isegi juudi rügement, hiinlastest rääkimata.

Ajalugu meeletuletades ei saa mainimata jätta omavalitsuste konflikti Ajutise Valitsusega 1919 a. algul. Viimane seadis omavalitsusasutuste, eriti maaomavalitsuste ja nende tegelaste järelevalvamiseks sisse komissaride instituudi (R. T. nr. nr. 2 ja 10 — 1919) ja võeti ette mitmed tagandamisid. Huvitav on nende kokkupõrgete suhtes lugeda Aj. Maapäeva 1919 a. 1.—3. veebruari koosolekute kirjeldust. Kõik maaomavalitsused olid keskvoimuga opositsiooni sattunud ja isegi Tartu linnavalitsus on kirjaga 13. veebr. samal aastal nr. 707 teatanud, „et sarnase poliitilise valvuse all. . . ükski omavalitsuse asutus nende praeguses koosseisus töötada ei suuda. . .”

Võiks arvata, et kokkupõrked olid ärevate aegade ja vastastikuse tutvuse puuduse tagajärjel tekkinud. Kuid tõepoolest ei olnud see täielikult nii. Artiklis „Tartu maaomavalitsus iseseisvuse võitluse päivil“ (Ajakiri „Maaomavalitsus“ nr. 4 — 1928) oli mul juhus mõned andmed selle kohta tuua, et mainitud kokkupõrked olid äratõetud põhimõttelistest lahkuminekutest. Kuid seda küsimust ma praegusel puhul pikemalt puudutada ei taha.

Käesoleva aja kohta käivad arvamised on küllaldase selgusega kokku võetud O. Suursööt'i artiklis: „Maaomavalitsus — sihtühing?“ (Ajakiri „Maaomavalitsus“ nr. 3 — 1928). Ta kirjutab muu seas:

„Ühes küsimuses on kõik ühel arvamisel: meie omavalitsus on sattunud erakondade võitluse pöörisesse ja on selle tõttu muutunud poliitiliseks katsejäneseks ja ei suuda sagedasti küllalt riigi ja rahvamajanduslisi huvisid erakonna huvidest kõrgemaks pidada“. Õige, just nii on arvamisid. Hra Suursööt toob ka kindral Laidoneri arvamise asja kohta: „Niisuguse autoriteedi, kirjutab ta, kui

kindral Laidoner, poolt toodi ette väited meie riigikorra nõrkade külgede kohta viiendal põllumeeste kongressil järgmiselt: „meil puudub võimu koondus, meie kord on lodev ja liig kallis, meil tahetakse kõik teha komisjonide kaudu ja mitte üksi keskkohas ei ole see nii, vaid ka kohtadel — linnades, maakondades ja valdades on oma parlamendid, kelle üle puudub tugev kontroll jne.“ Tugeva kontrolli ja võimu koonduse põhimõtet sisaldavad ka 1922 a. omavalitsuse seaduste projektid ja mainitud 1928 a. põhilauseid.

Edasi märgib hra Suursööt samas artiklis ära praeguse siseministri hra Hünersoni arvamise maaomavalitsuste ümberkorraldamise kohta.

Selle järele tuleks praegused maavalitsused ära kaotada ja nende asemele valdade esitajatest koosnevad sihtühisused panna, kes maavanema juhatusel töötaks. Mis asjamees maavanem peaks olema, selle kohta kirjutab hra Suursööt:

„...vaja ainult keskvalitsuse võimu koha peal kõvendada, pannes ilma vastutuseta ehk õige nõrga vastutusega kolleegiumimaavalitsuse — asemele keskvalitsuse ees täiesti vastutust kandva isiku — maavanema, varustades teda vastava „võimuga“ jne. (võrdle 1922 projektid).

Kuidas maaomavalitsuse korraldus pärast sarnast uuendust välja näeks, selle kohta üteldakse kõne all olevas artiklis kujukalt:

„Sellega oleks vormiliselt maavalitsus, kui teine aste omavalitsuses, ära kaotatud, tegelikult aga oleks selle sihtühisuse ülesanded umbes samad, mis praegu maavalitsusel. Kõrvaldatud oleks ainult kõikvõimas kolleegium maavalitsuse näol ja maakonna parlament — volikogu; selle asemel oleks täidesaatva võimu esitaja ja vastutav, vastava ettevalmistusega isik — maavanem ja sundmäärusi annaks mitte erakonna keskbüroodest juhitud parlament, vaid tegelikud omavalitsuste huvide tundjad ja kaitsjad valdade esitajad“.

Arvan, et ma toodud tsitaatidega, mis meie avalikku arvamist vastupeegeldavad, maaomavalitsuste vastu ette toodavaid argumente küllaldaselt karakteriseerinud olen. Asume sellepärast nende analüseerimisele.

Kõigist seisukohavõtmistest maaomavalitsuste ja üldse omavalitsuste vastu kõlab vastu ohke kõva käe järele. Rahva huvid ei olla praegu küllalt kaitstud, mis suhtes paremust pidada tooma — kohalikkude

rahvaesituste — maavolikogude — kaotamine. Tuleb välja, et kõva käe pooldajate loogika järele keskvalitsus kohaliku rahva huvisid rohkem tunneb ja silmas peab kui rahvas ise oma valitud esitajate kaudu. Peale selle pidada vallavanemad paremad ja erapooletumad rahvaesitajad olema kui otsekohe rahva poolt valitud volikogude liikmed! See kõlab natuke imelikult, et mitte rohkem ütelda. Kuid ei ole midagi uut siin päikese all. Rahvata ja rahva tahtmise vastu rahva huvide kaitsemise põhimõte on pärit isevalitsuse ajast. Ja vallavanemad on ajalooline tegur. Kui mustasajalisemad Vene keisrid Aleksander III. ja Nikolai II. omavalitsuse tegelastega, s. o. Vene semstvo ringkondadega rahul ei olnud, siis pidasid nad vallavanematele kõnesid. Meie parunid katsusid 1918 a. vallavanemate abil oma „landesraati“ teha. Ja et kaugemalt näitust tuua, siis tuletame meelde et surnud India asekuningas lord Curzon oma mälestustes väga India talupoega kiidab, kes olla töökas ja rahulik olevus, ainult hindu haritlased, kes Inglise ülevalitsusega rahul ei ole ja India iseseisvuse liikumist (swarajism) arendavad, ei kõlbada kuhugi. Ma ei taha sellega valla tegelastele midagi ette heita, vaid ainult allakriiputada, et vallavanematest maaesituskogude loomise kavatsuse taga tõepoolest midagi muud ei seisa, kui demokraatia vastane meelsus. Seda näitab ka see asjaolu, et vallavanematest maa esituskogude loomisega ühes suurte volitustega maavanem ametisse panna kavatsetakse, mis tähendab, et uutel esituskogudel väga piiratud õigused saavad olema. Ta ei ole enam „kõikvõimas“, nagu hra Suursööt tähendab. Vallavanemad peavad niiviisi maskeerima kohalikkude omavalitsuste õiguste ja võimkonna piiramist.

Valdade esitajatest teise astme omavalitsuse kujundamise mõte on importeeritud Skandinaaviast. Selle üle löödi juba Asutava Kogu omavalitsuse komisjonis lahinguid. Praegusel ajal neid eeskujusid enam olemas ei ole, sest Rootsi 25 landstingi esituskogu valitakse ka otsekohe, üldise ja ühetaolise hääleõiguse põhjal. On maksimas ainult vanaduse tsensus (27 a.) ja nõutakse viimase valimise eelse aasta kestel kogukonnas elamist. Võib veel juurde lisada, et rootslastel on ka oma maaomavalitsuste liit: „Svenska Landstingsförbundet“ olemas, millel samad ülesanded, mis meiegi liidul. Mul oli au Stockholmis selle liidu sekretäri Dr. Sven Odén'iga tuttavaks saada, kellelt saadud andmete põhjal võin

kinnitada, et landstingide kompetents seaduses samuti ainult üldistes joontes ära on tähendatud, nagu Eesti maaomavalitsustegi võimupiirkond ja et alatas ikka rohkem ülesandeid nende peale pannakse. Viimase 50 aasta jooksul (Rootsi maaomavalitsus on asutatud aastal 1862) on landstingide tulueelarve kaheksa korda kiiremini kasvanud, kui vallakogukondade (Primärkommunen) oma. Landstingide kogueelarve teeb praegusel ajal välja umbes 65 milj. Rootsi krooni. Rootslasi on 5,9 miljoni hinge, seega tuleb iga rootslase kohta üle 11 kr. (üle 1100 Eesti sendi) landstingi kulusid. Selle juures annavad landstingid üle 60%, oma eelarvest tervishoiu, vaeste hoolekande ja pensionide peale välja (1926 a. 61 milj. kroonist sissetulekutest 42,5 milj. krooni), kuna hariduse, põllumajanduse ja teede korrashoiu peale kokku umbes 10%, läheb, sest rahvakoolid peetakse üleval

peasjalikult nõndanimetatud vaimulikkude kogukondade poolt (on kahte sorti kogukondi olemas: ilmalikud ja vaimulikud, pastoritega eesotsas), kuna teede korrashoidu teostavad vastavad sihtühisused, millel erieelarved ja oma ametnikkude staat. Nendest andmetest saab ligikaudne ettekujutuse Rootsi omavalitsuse lihtsuse ja odavuse kohta, kui ülaltoodule kõrvu seame andmed Eesti omavalitsuste väljaminekute üle: 614 senti hinge peale. Hariduse peale annavad meie maaomavalitsused välja umbes 50% eelarvest ja teede tegemise ja korrashoiu peale 21%. Meie maaomavalitsuste kulueelarve on seega kaugelt produktiivsema iseloomuga kui Rootsi landstingide oma. Ka muude maade, näit. Belgia omavalitsuse korraldus on samuti õpetlik, kuid siin ei ole koht seda küsimust ligemalt käsitada.

(Järgneb).

Eesti Maaomavalitsuste Liidu põhikiri muudetud.

Valdade esitus Liidus suureneb.

17. ja 18. aprillil 1928 a. E. Maaomav. Liidu nõukogu poolt muudetud Liidu põhikirja § 11 on Vabariigi Valitsuse poolt kinnitatud. Selle kinnitusega on § 11 järgmisel kujul maksev:

„Eesti Maaomavalitsuste Liidu tegevust juhib Liidu nõukogu, mis koosneb maaomavalitsuste liigete hulgast viimaste volituste kestvuse ajaks valitud isikutest igast maast kuni 50.000 elanikuga — 1 esitaja, 50.000—100 000 „ — 2 esitajat, üle 100.000 „ — 3 esitajat.“ ja Liidu liigeteks astunud valdade esitajatest, iga maa kohta niisama palju esitajaid, kui selle maavalitsusel, kes valitud § 7 ettenähtud korras selle maa vallavalitsuse liigete hulgast nende volituste kestvuse ajaks“.

Muudetud põhikirja järele tuleb valdadel

oma esitajate hulka Liidu nõukogus tösta järgmiselt:

	On kohte muudetud põhikirja j.	Oli seni valida	Tuleb juurde valida
Harjumaa valdadel	2	1	1
Järvamaa „	2	1	1
Läänemaa „	2	1	1
Petserimaa „	2	1	1
Pärnumaa „	2	1	1
Saaremaa „	2	1	1
Tartumaa „	3	1	2
Valgamaa „	1	1	0
Viljandimaa „	2	1	1
Virumaa „	3	1	2
Võrumaa „	2	1	1
Kokku	23	11	12

Ühes maavalitsuste esitajatega koosneb tulevane Liidu nõukogu seega 46 isikut.

E. Maaomaval. Liidu ja omavalitsuste tegevus.

Maavalitsuste pearaamatupidajate nõupidamine

on 18. ja 19. jaan. E. Maaomav. Liidu poolt Tallinnas Harju Maav. saali kokku-

kutsutud. Päevakorras on teedekapitali asutamise ja Siseministeeriumi nõudmistest olevad küsimused raamatupidamise, eelarvete ja aruannete asjus. Nõupidamisel refereerivad pearaamatup. A. Pärjel, A.

Hiiilo, M. Orgo, kuna ka vastavatest ministeeriumitest küsimuste selgitajaid nõupidamisele palutakse.

Perekonnaseisu kantseleimargid

Ilmusid läinud aasta lõpul trükist ja saadeti suurematele tellijatele E. M. Liidu poolt otse koju kätte, vähema hulga tellijatele valla- ja alevivalitsustele maavalitsuste kaudu.

Harju maavolikogu koosolek 29. dets. 1928 a.

Päevakorras 9 küsimust, millistest tähtsamad olid:

Maavalitsuse 1927/28 eelarveaasta aruande kinnitamine.

Esitatud oli tegevuse ja rahaline aruanne trükitult Maavalitsuse Teatajas. Varandusline seis oli tasakaalustatud Kr. 569.720,59 peale. Aruanne kinnitati.

1920/30 a. maksu määrades tehti mõnesuguseid muudatusi. Jahilubade maks tõsteti Kr. 3 pealt Kr. 5 peale; autode maks suurendati veoautodel Kr. 20 võrra tonnilt; seati sisse suvitismaks ter- vishoidlise kaitse alla võetud suvituskoh- tades; kantseleimaks kaotati ja lõbustus- maksu norme alandati; laada- ja turu- platsimaks korraldati ümber.

Maanteede ja sildade ehitus- kava 1929—1931 a. peale

kinnitati väikeste juurdelisandustega. Kavas on ettenähtud 25 silla ehitus ja parandus. Nendest 14 oleksid raudbetoon, kuna teised osalt kivist ja puust. Esialgsete kalkulatsioonide järgi läheksid sildade ehitused ja parandused maksma Kr. 456.337. Maanteede ehitusi ja parandusi on kavatsatud 36 kohas, kogusummas Kr. 1.742.440.—.

Sundmäärus võõrastemajade ja möbleeritud tubade kohta võeti vastu maavalitsuselt esitatud kujul.

Jõulu lisatasu määrati maavolikogu enda algatusel ja volinikkude ettepanekul maavalitsuse liigetele ja ametnikkudele poole kuupalga suuruses.

18 aastat vallavanemaks.

Kurna vallavolikogu viimasel koosolekul teatas vallavanem Mart Rosenfeldt, et ta hädise tervise pärast vallavanema ametist tagasi astub.

Lahkunud vallavanem Mart Rosenfeldt on olnud 8 aega, kokku 18 aastat vallavanemaks. Enne seda oli ta 3 aastat valla kohtumeheks ja 6 aastat vallavolikogu liik- meks, nii siis kokku 27 aastat vallaoma- valitsuse teenistuses.

Arvatavasti andsid elatanud vallavane- male tõuke ametistlahkumiseks ka õnnetu- sed, mis teda viimasel ajal on tabanud. Nii rõõviti temalt möödunud aastal teel Tallinna suurem summa raha ja ka viima- sel murdvargusel, mis detsembrikuu algul Kurna vallamajas toime pandi, langes val- lavanema isiklik raha varastele saagiks.

Vallakassade valitsemise ja hoidmise korrast.

Harju maavalitsuse administratiiv-osakond korratuste ärahoidmiseks vallakassade va- litsemise ja hoidmise alal pani ette valla- volikogudele panna maksma vastav kodu- kord, milles oleks määratud rahakapis hoitava summa suurus, kassa kontrollimise kord jne. R. T Nr. 18/19 — 1910 a. aval- datud seaduse Nr. 83, § 86 alusel.

Ettepannud küsimust suurem osa valla- volikogusi arutas aga rohkem vormiliselt, kui sisuliselt, et aga täita maavalitsuse korraldust, nagu oleks korraldus tehtud kõrvaliste isikute huvides. Sisuliselt ja asja enese pärast arutasid ettepanekut üksikud vallavolikogud. Viimaste hulgas on ka Viimsi vallavolikogu, kus vallavalitsuste ettepanekul võeti vastu täiesti eeskujulik a küsimust lahendav kodukord vallakassa valitsemise, summade väljaandmise ja hoid- mise kohta.

Kuna viimasel ajal tuli ette vallakassade vargusi, olgu vallavalitsused ettevaatlikud summade hoidmisega vallakassas. Antagu kõik vabad summad hoiule pankal! Siis vabaneb vallavalitsus vastutusest kassa- kappide lõhkumise puhul.

Sama, Viimsi vallaomavalitsus, asutas Vabariigi 10. aastapäeva puhul kehvemate õpilaste toetamiskapitali, millele oma vii- masel koosolekul kinnitas kapitali valitse- mise põhimäärused.

Paljudes teistes valdades, kus seesugu- sed kapitalid ka asutati, on see seni tegemata.

K V.

Uusi koolimaju Saaremaal.

Abruka vallavolikogu otsustas ehitada Tiirimetsa VI klassiline koolimaja, mis eel- arve järele läheb maksma Kr. 64.722.—. Maja ehitamiseks paluda riikl. koolimajade ehitusfondist laenu Kr. 48.556.—.

Kärlla vallavolikogu otsustas Paadla koolimaja ümberehitada ja selleks otstarbeks

rükl. koolimajade ehitusfondist Kr. 23.000.— laenu paluda.

Riigikohtu seletused.

Kas algkooli õpetajat valiv asutus peab koolihoolekogult kandidaatide esitamist nõudma ja kas ta on kohustatud kooli hoolekogule valimisest veeleraldi, väljaspool Avalikkude algkoolide seaduse § 59 ettenähtud korda, teatama?

Vastus eitav.

Avalikkude algkoolide õpetajaid valitakse korras ja tingimusil, mis on ette nähtud Avalikkude algkoolide seaduse §§ 57—60-s. Õpetajate valimise kohta on § 59-as üles seatud nõue, et see peab olema avalik ja valimisest tuleb kuulutada hiljemalt 2 nädalat enne valimist ajalehes, kus koolide kohta käivad ametlikud teated ilmuvad ja peale selle vähemalt kahes teises ajalehes.

Säärast nõudmist aga, et valiv asutus oleks kohustatud peale § 59 korras ettenähtud kuulutuse avaldamist õpetajate valimise kohta veel ametlikult valimisest teatama selle kooli hoolekogule, missuguse kooli tarvis õpetajat valitakse, Av. Algkoolide seaduses üldse üles seatud ei ole. Selle seaduse § 85 p. 5 on küll ette nähtud kooli hoolekogu õigus omalt poolt õpetajate kandidaatide esitamist, kuid see ei tähenda, et valiv asutus peab kooli hoolekogult kandidaatide ettepanemist nõudma.

Lõpuks tuleb tähendada, et erand on tehtud Av. Algk. Seaduse § 72-ga koolijuhatajate valimise kohta, milles on ettenähtud, et koolijuhataja valimisest võtavad osa hääleõigusega kooli pedagoogika nõukogu ja hoolekogu esindajad igast asutusest üks, kellele ka seepärast tuleb vali-

mise päevast eraldi teada anda, sest ilma nimetatud esindajate osavõtmata oleks võimatu valimisi toime panna.

(R. Adm. t. nr. 401¹—1928 a.). „Õigus“.

Kas usuõpetuse tunnid tulevad tasuta lisatundidena?

Vastus eitav.

Kevadel teatas Haridusministeerium Pärnumaa koolivalitsusele vastuseks viimase järelepärimistele usuõpetuse tundide arvestamise kohta õpetajate tasumaksimisel, et usuõpetuse tunnid õpetajatele tasutakse kui vabatahtliku õppeaine tunnid lisatundidena.

Selle peale andis Pärnu maavalitsuse volinik Riigikohtule kaebuse seletades, et kaevatud korraldus muudab lisatundideks kõik usuõpetuse tunnid algkoolides ja sellega toob Pärnu maavalitsusele juurde mitu tuhat krooni uusi kulusid, sest maavalitsus maksab 20 prots. lisatundide tasust. Kaebaja tõi ette terve rea kaalutlusi, mis pidid näitama, et Haridusministeeriumi seisukoht ei ole õige.

Riigikohus asja arutades leidis, et Pärnu maavalitsuse seisukoht tuleb õigeks võtta. Maksva õppejõudude tasuseaduse järele ei tule vahet teha õpetajate normaalarvu tundide kindlaksmääramisel usuõpetuse ja teiste koolide sunduslike õppeainete vahel ja et usuõpetuse tunnid võivad lisatundideks loetud olla samadel alustel kui teistegi õppeainete tunnid.

Sellepärast otsustas Riigikohus Haridusministeeriumi korraldus tühistada ja asi Haridusministeeriumile uueks otsustamiseks saata.

Küsimused ja vastused.

Küsimus Nr. 1. Ühispiimatal. maksustamisest.

Kas kuuluvad ühispiimatalitused (meiereid) valla heaks tööstusmaksu alla, nagu seda „R. T.“ Nr. 133/134 — 24 a. avaldatud ülemmääradest ja juhtn. vallaomaval. maks. võtm. I osa p. 4 järeldada võib?

K. vallavalitsus.

Vastus:

Valla- ja maomavalitsuste sissetulekute, väljaminekute, eelarvete ja aruannete ajutise seaduse

(R. T. Nr. 18/19—1920, Nr. 3—1921, Nr. 44—1922, Nr. 83/84—1924, Nr. 32 ja 99—1926) § 10 järgi, võivad vallad oma heaks võtta tööstusmaksu kõikide valla piirides asuvate ja tegevuses olevate äriiliste tööstus-ettevõtete pealt, väljaarvatud vabrikud ja ettevõtted, mis Siseministeeriumi poolt kokkuleppel vastavate ministeeriumitega sellest maksust vabaks tunnistatakse. Siseministri poolt, kokkuleppel Rahaministriga, kinnitatud vallaomavalitsuste maksude võtmise

jühtnõõride („R. T.“ Nr. 133/134—1924) § 1 osa p. 4, ette nähes tööstusm. ülemmäärad või- ja juustuvälmistamise ning muudelt piimatalitustelt, ei tee erandid ühistegeliste tööstusliikude ettevõtete suhtes, millest järeldada tuleb, et tähendatud ettevõtteid käivad valla heaks võetava tööstusmaksu alla.

Küsimus Nr. 2. Kvoorumita koosolekute protokollidest.

Kas vallasekretär on kohustatud vallavanema nõudmisel protokolleerima vallavalitsuse otsust, kui otsusetegemisel osa võtab ainult vallavanem ehk vallavanem ja üks tema abi, kuna vallavalitsuse koosolekud on otsusevõimulised, kui neist osa võtab vähemalt 3 liiget, see on vallavanem ja 2 abi ehk vallavanema äraolekul 3 tema abi?

Vallasekretär.

Vastus:

Ei ole. Ainult seadusepäraste koosolekute otsused tulevad protokolleerida. Ei ole kvoorumi koos,

protokolleerib sekretär, et koos olid ainult need ja need, kuna kvoorum puudus, jäi koosolek pidamata. Olemata otsuse protokolleerimist ei saa nõuda vallavanem, ega ole sekretär kohustatud ega õigustatud vale akti kokkuseadma.

Küsimus Nr. 3. Haridusosakonna õigestest koolijuhatajale noomitust teha.

Maavalitsuse Haridusosakond (maakoolivalitsus) tegi koolijuhatajale valida noomituse ühes hoiatusega. Kas on haridusosakonnal selleks seadusline õigus?

K. vallavalitsus.

Vastus:

Küsimuse peale tuleks vastata eitavalt, sest Eestimaa Koolivalitsuse ajutise korralduse („R. T.“ Nr. Nr. 6 ja 10—1918) § 17 p. n. järgi kuulub maa koolivalitsuse võimkonda ainult ettepanekute tegemine Haridusministeeriumile kooliõpetaja lahilaskmise kohta ja tema esialgne kõrvaldamine ametist.

Kuulutakse maksvusetaks:

1) Mihkel Ado p. Akermanni hobusepass, väljaantud Tori vallavalitsuse poolt 28. dets. 1920 a. Nr. 225 all.

2) Jaan Vilkill'i hobusepass, väljaantud Pala vallavalitsusest Nr. 92 all.

„Maaomavalitsuse“ toimetuse ja talitus tänab kõiki neid oma-valitsustegelasi, kes teda heade uueaasta soovidega rõõmustasid.

Õnnetus käib inimesi mööda —

sellepärast hoidke, et tema Teid ootamata ei taba. — Seda teha võimaldab Teile

Eesti Omavalitsuste Kinnitus Aktsia Selts „OMA“,

kes teostab:

tulekinnitusi, elukinnitusi ja rahekinnitusi.

Seltsi põhi- ja tagavara kapitaalid üle 270.000 krooni.

Soodsad kinnitustingimised. — Kõik kasu rahvale tagasi.

Seltsi juhatus: TARTUS, Lihaturg 7.

Omavalitsused, võtke osa Seltsi tegevusest nii aktsiate omandamise, kui ka varanduste „Oma“ seltsis kinnitamisega.

Eesti Maaomavalitsuste Liidu häälekandja

„MAAOMAVALITSUS“

ilmub 1929 a. endiselt 20 korda aastas.

Tellimiste vastuvõtmine 1929 a. peale kestab edasi. Tellimise hind aastas 5 kr., pooles aastas 2 kr. 50 senti.

Tellimise aadress: Tallinn, Suur Roosikrantsi Nr. 12. „Maaomavalitsuse“ talitus.

Talitus.